

[1879]

I.

Vremena su svakako vrlo zla. To je bez sumnje javno mnjenje. Da je godina za godinom slabo rodila, zna svatko; da malo novaca ima, opće je poznato. Pitate li za razlog? Ja nisam socijalni demokrat da sve to odbijam na iskvarenost društva, da tvrdim da je sav red u Evropi izvrnut, te da ga valja revolverom ispraviti. Ja nisam zvjezdoznanac da pripišem nedaću vremena asteroidam, malim zvijezdama pomičnicam, koje se tobož vrlo približiše Zemlji te zlo vrijeme prave. Ja si uopće neću na to pitanje ni odgovoriti. Gotovo i ne vjerujem da živimo u zlu vremenu. Bar sam prošlih poklada o tom vrlo posumnjao. Ona strana zagrebačkoga žiteljstva koja se kadšto pravom, kadšto nepravom zove slabom i krasnom, dementirala je bar *sjajno* i s nekim bijesnim zanosom za prošlih poklada da vrijeme nije toli zlo kako se misli. Vi me dakako odmah pitate kako ja smijem u "Viencu" o pokladah, o plesovih govoriti, kakova li posla imaju zagrebačka saturnalija sa listom gdje je samo esteticici mjesta? Mogo bih vam nakratko odgovoriti da mi neki prigovaraju da sam u "Viencu" preozbiljan, jer tu ne ima rebusa i šarada. Jedan mi gospodin pače reče da bi dobro bilo priopćivati domaće lijekove i sredstva, kako se npr. upotrebljuje slana rakija ili kako se masne mrlje iz svile vade. Kore me da sam preozbiljnim i zato što npr. ne priopćujem ovu ili onu lakrdiju cvatućih ženija, koji su nos doduše osedlali očalima, al mjesto na konju krilašu sjede na sedlu one sive životinje na kojoj je Marsyas jahao. Nu sve to nije povod momu pisanju. Po sreći ili nesreći ukobila mi kob da moram pisati pripovijesti, a stoga moram i svijetu gledati u dušu, jer nisam voljan graditi lutke. A kada vidiš svijet onako u punoj strasti, bez

konvencije, bez majušnih biljega njegova zvanja i zanata, kad možeš najbolje čitat u žaru lica, u sijevu oka, kad možeš najbolje vrebati na ono tajno tobož posmjehivanje koje neoprezno plete skrovne mreže, al pritom i najtajnije misli odaje, kada? Svakako za poklada, na plesovih. To su dakle više socijalne studije, o kojih imam potpuno pravo pisati, a vi ćete mi svakako dopustiti da se malko pustim u šalu i ludoriju, pošto je naša Talija, ta estetička gospođica *par excellence* izvolila ove godine natući si na glavu luđačku kapu što me je živo desperatne uloge Rigoletta sjećalo. Neću vam homerskim načinom uzbrojiti sve one pokladne bitke kojih drugi smrtni ljudi plesovi zovu, niti potanko opisati sav onaj ženski, udati i neudati narod koji je pod tarlatanom, satinom, svilom, atlasom i kadi-vom vrvio po glatkom bojištu plesnih parketa. Historiografi naših dnevnika odavna su već slavili taj šareni kolorit i *en détail* opisali sve pojedine stare i mlade dražesti. Nešto moram ipak istaknut. Zagrepkinje su svakako licumjerke. Zlo je vrijeme, vele i one, valja da se pokaže milostivo srdce, a da se to pokaže, moramo plesati. Lani, preklani li plesale su Zagrepkinje vrlo strasno da ranjenikom pribave zavoja i šarpije. To je milosrdno. Ove godine plesale su da se sagrađi u Lici i Krbavi gimnazija. Nije li to plemenito? A iza toga plesalo se da se pomogne jadnim poplavljenikom u Slavoniji. Kolika veledušja! Nu ja kriv ako je gospođica Jelka, leteći po sjajnoj dvorani na sveučilišnom plesu, mislila da samo zato pleše da se mogu lički đaćići upoznat po vremenu sa latinskom gramatikom. Ja kriv da je gospođica Anka na plesu za poplavljenike mislila na vodu. Tu dakle ima svakako nešto malo hipokrizije. Bilo je pače i zlobne šale. Upitah neku gospođicu, živu žeravicu: “Vi ćete, gospođice, bez sumnje poći na ples za poplavljenike?” “Koji ples?”, odvrati mi ona, “Aha, na ‘vodeni ples’”, doda smiješeći se. “Dakako! Već sam i engažovana na četiri četvorke, kolo i kotiljon.” “To sam si mislio”, odvrnuh, “jer je vaše srdce milosrdno, pa ćete priskočiti nevolji.” “Šta ćete”, nasmjehnu se đavolice, “mi ćemo po suhom skakati da poplavljenike izvadimo iz vode. Jer je”, doda veličajnim patosom, “to naša moralna dužnost!” Eto zlobe! Nu ja to našim Zagrepkinjam ne pišem u

grijež. Ta molim vas, u ozbiljnu životu, gdje se radi o sreći čitavih naroda, nabacuju se usrećitelji svijeta, diplomati, takovimi kalamburi i dvorječicami, slijedeći izreku starog spletkara da čovjek ima zato jezik da zataji svoje misli. Našoj akademičkoj mladeži čast. Ples naše mlade *almae matris* bijaše sjajan. Bilo je tu cijelo otmjenije društvo zagrebačko skupljeno, i modra i crvena krv, i plemićki grb i trgovački cimer, i sablja i sudačka tezulja, i pero i doktorski šešir, bijaše to pokladni parlament, gdje su svi stališi zastupani bili, a i predsjednice toga parlamenta, patronese mislim, bijahu pomno birane iz svih razreda, da ne bude nitko uvrijeđen, osobito junački bijahu "redatelji kuće", sveučilišni slušatelji. Ja im tu želim da si osvoje cijelo zemljište zagrebačkoga društva, ko što su osvojili plesni parket, i Zagreb bit će svakako hrvatskiji. Vjerujte mi da će biti, jer, bez zamjere, svaka plesačica slaže svoje godine sa godinama plesača i goneta u stoljetnjem koledaru, gdje je zapisano da poslije poezije slijedi proza, da su tarlatan, svila, atlas, a navlastito *poudre de riz*, samo prah i pepeo. Ne prigovaram riječim Svetoga pisma "da se ženidbe u nebu sklapaju", ja bih reko ratificiraju, jer preliminarne točke toga ugovora sklapaju se svakako na plesu. Znam to po iskustvu. Bilancu i uspjeh pokladnog zanosa moći ćemo tekar omjeriti poslije posta, tad ćemo tekar vidjeti hoće li ženidbeni iskazi našeg statističkog ureda puni biti. U tom se mi kaputaši vrlo razlikujemo od seljaka. Seoska djevojka daje o Božiću mladiću jabuku božićnicu ili bar dopušta da joj mladi jabuku otme. Mladi donese mladoj iz grada par cipela i nožić. Ona za pećju *pro forma* malo zaplače, prosac napije se rakije, a o pokladah dolaze sretnici uz cilik gusala i brundanje basa pred opata zagrebačkog – *et caetera*. Mi kaputaši imamo drugi koledar. Početak je svakako skromna četvorka o pokladah, na drugom plesu slijedi kotiljon, taj zamet svih ženidaba. Gospođica daje svomu vitezu kotiljonski red, obično "kućne papuče", gospodičić joj daje kiticu. Najprije brblju, poslije šapuću, najzad se gledaju mučke. I dođe post, za koga stariji jezici krasnoga spola pri kavi mladim utiru put do zemaljskoga blaženstva. "Opet jedan par manje!", uzdišu plesačice budućih poklada, pa si misle: "Hoće li i na nas

doći red?” Eto razlike! Seljaci zaljubljuju i žene se po gregorijanskom, a mi kaputaši po julijanskom koledaru. Jedan časak silno sam se pobojavao za junačku slavu naših akademičkih građana. Kako i ne bi? Molim vas, u hip navali u dvoranu sedamnaest tanahnih husara, koji su bez sumnje svi doktori božice Terpsihore. Pobjah se da će naši junaci dvorepaši pravničkog i filozofskog fakulteta podleći. Al da! Vjerujte mi da nisu husari održali mejdan. *Alma mater* je nadvladala. Pomislite si sad taj ponos. Gledao sam *arrangeura* kotiljona, pravnika – mislim da se je rodio na žalu sinjega mora. Njegova prsa bijahu pokrivena kotiljonskim redovi, kao kakvom generalnomu konzulu slavne republike Venezuele, a koracao je dvoranom preko parketa toli veličajno i nehajno, kao vojvoda Wellington preko bojišta kod Waterlooa kad bješe pobijedio velikoga Napoleona. Prije kotiljona čitala se na njegovu čelu fraza *croupiera*: “*Messieurs et mesdames, le jeu est fait*”, poslije kotiljona trijumfalni natpis: “*Ipse feci*”. – Dozvolite da vam govorim o zabavi koja nije imala dobrotvorne svrhe, koja je sama sebi svrhom bila. Mislim kostimnu zabavu Hrvatskoga sokola. Da se razumijemo. Šta je sokol? Sokol je siva bistrooka ptica, vrlo plemenita, što su ju nekad i same carice i kneginje na svojoj uzvišenoj ručici nosile. Nu Hrvatski sokol ima crveno perje, garibaldinsku uniformu, k tomu još govori hrvatski, po tom dakle vidite da to nije aristokratski sokol srednjega vijeka, da je to posve demokratička zvijer. Tom prilikom moram govoriti o aristokraciji, koja dakako ne drži Hrvatskoga sokola na svojoj ručici. Znam da me mnogi drže okorjelim demokratom *à la* Gambetta. Demokrat doduše jesam od srдца, al nisam petroler. Ja štujem tu modru krv koja prvenstvuje ne samo grbom već i finoćom i umom. Ja ne mrzim na *haute volée*, već zazirem od kaste *haute voulant voler*, kojoj genealogija smrdi po srdecljah, a opet misli da je nešta boljega nego što mi građanski ljudi. Te bagre, te lažne aristokracije ima dosta po Zagrebu. Kojemu zvanju pripada? Svakomu. A koji je povod toj pseudoaristokraciji? Bože moj! Neki mladenac umije si svoj bijeli ovratnik ženijalnije vezati negoli drugi smrtnici – al njegova ženijalnost sastoji se samo u tom. Taj mladenac ima na lijevoj

ruci duže nokte negoli na desnoj, na noguh ima žučkaste gamaše, na nosu očalin sa prozornim običnim staklom, o vratu visi mu debeo lanac od talmi-zlata, mjesto logičkoga govora piskuta kroz nos nekoliko abderitskih fraza, čelo mu ima 13 milimetra, a Kokot gradi svaki dan srijedom njegove lubanje stazu. Kad ga oštro pogledaš, sjeća te živi nekih fizionomija u šenbrunskom zvjerinjaku, blebeće u više jezika, najmanje u svojem, a u nijednom pošteno, a prima rado iz milostive ruke koje gospođe – čašu šampanjca – dakako mukte. To je *jeunesse dorée*, nipošto *jeunesse d'or*, a vi ćete mi priznati da takovi vječiti objekti brijačnice ne osvajaju svijeta. Promatrao sam nekoliko takovih egzemplara na zabavi Sokola. Ni koraka nisu plesali. Pritisnuti graciozno u kut, promatrahu taj svijet podvinutih ruku porugljivim posmijehom, kanda hoće reći: “*Odi profanum vulgus et arceo.*” Ja sam se njihovim prizorom neizmjereno naslađivao. To bijahu zaista najkarakterističnije maske, koji su pred svoje svagdanje lice stavili krinku razuma i plemstva, a ispod te krinke, ispod toga uzvišenoga posmijeha mogao si čitat devizu *Tri za groš*. Darwin bio bi rekao: “Eto, taj olašteni, počeshljani kolac u kutu jest pravi pravcati *homo primigenius* u fraku!” Ti lažiaristokrati nisu međutim za nas ni egzistirali, i kad bi ih ljuto oko arcisokola doktora Fona ošinulo, ponikoše nikom od straha, jer – ako se je dr. Fon i preobuko u pobožnu uniformu franceskoga *abbéa*, ipak je vrag i stovrag, koji kao *perpetuum mobile* oživljava cijelo društvo. Hrvatski sokol raskrilio je ove godine smjelije krila, i u prvom poletu natkrilio je sve hrvatske zabave. Pomislite si, molim, staru streljanu, one stare šarene daske koje su naši poštovani otci, pijuć vino, svake nedjelje iz puške bušili, gdje su stari Ilirci svoju vražju kašu kuhali. A danas! Bože moj! Ti sokolovi, a tekar te sokolice sve u presvuku. Nitko nije onakov kakav je u životu, a za svakoga se zna tko je. Gle onu crnooku ciganku u šarenoj svili! Utekla je iz Alhambre. Ti ju poznaješ, dakako. Obično je ozbiljna, fina kao u salonu, danas vragolasta, vatra. A ona drobna, nježna djevojčica do nje, ona *Crvenkapa*. Koliko je ljubezna, a kako plaho gleda – u koga? U ogromnu – brkatu bebu. Ta beba je valjda sin Kraljevića Marka. Plavetna pu-

na Bretanka ziba se kroz dvoranu, vodeć pod rukom krasnu zemljakinju, seljanku od Arlesa, presvučeni bosanski trgovac šljiva, koj u svagdanjem životu ljubi samo okamenjene ribe, zaljubio se danas u lijepu jaku Zagorku, koja veselim očima gleda bezazleno u svijet. Glasoviti Čibuk-paša promatra melankoličkim okom taj šareni ženski svijet i zalijeva melankoliju proti pravilom Korana kiselim vinom. Zašto je žalostan? Valjda što sav taj ženski narod ne može anektirati svomemu haremu. Da, da, ta rana peče ga u srcu, a rane od Plevne na njegovu crvenom nosu. Sad mu planu oko! Gle tu finu djevojčicu zamamnih očiju. Na prsijoh joj hrvatske kocke, a zdesna Slavonija, slijeva dalmatinski lavovi, na desnoj joj ruci Bosna, na lijevoj Hercegovina. "Sve je propalo", uzdahnu Čibuk-paša, "al zašto ta 'velika Hrvatska' nije provincijom Bosne!" Sarajevski bankijer Mojsijeva roda nuđa bosanske akcije, i kad mu ta ciganija nije uspjela, pograbi ogromna purana i prodaje ga indijskoj princesi iz Perua, koja svojim koketnim, modrim evropejskim očima dementira svoju peruansku pernatu krunu. Poštar u crvenu fraku promatra bijesno željezničkog konduktera ženskoga spola koj mu je uništio zanat, i bilo bi zla da nije intervenirao napuljski bandit, da Papageno ispod perja ne zaviknu: "Gospodo! Plesat će se beseda!" Sad zavrvi šarena rulja, Poljak od Visle, Čeh od Časlave, Ciganka iz Turske, *chevalier à la Louis XIV*, španjolska plavuša iz Katalonije, sve vičuć: "Na ples! Na ples!" I visoko zamahnu svoj bičić plavetan ženski *jockey*, koga ne rodi maglovito nebo Albiona, komu u žilah teče kostrenska vodica. Skladno se ore slavenske melodije, skladno se prepliću šareni parovi, čas skokom, čas zibljuć se, vrteć se u čudesnom skladu. Pljesak nagradi taj majstorski ples. A sad slijedi uz bubnjaru i kreštenje orguljica veliki marokanski cirkus. Divnih li vranaca od artije! Taj omjereni korak, ta živinska inteligencija! A ti atleti, kako dižu ogromne terete od papira, kako junački preskakuju stolac! Dosta i suviše vam rekoh! Šteta da svega toga niste sami vidjeli. Bila je to prava, zdrava hrvatska zabava, a mi želimo da arcisokolu dr. Fonu još jače perje poraste. Vidim da vam dosađujem, premda ne govorim posne prodike, nu držite na pameti riječi slavnoga

pjesnika “da je ugodno sjećati se u tuzi minulih sretnih dana”. Zato vam ne budi žao. Još bi vam morao reći kako si je Hrvatski dom lijepim koncertom i plesom osvjetlao lice, ali eto – posni snijeg, ožujski snijeg pada mjesto pijeska na moj pokladni referat. Ne srdite se! Svakomu svoje! Ima starijih vaših sestara koje skupljaju ožujski snijeg, koji da ima jakost izbrisat s lica jedno desetak ljeta. Poznajem gospođu koja kroz cijelu godinu čuva bačvicu ožujskog snijega, koja plače kad u ožujku ne pada snijeg. Dozvolite si starijim sestram tu radost, ta i vi ćete se, moje lijepe mladice, jedanput umivat ožujskim snijegom. Zasada želim vam krasno proljeće i brze zaruke, a neženjam dovikujem: “Ženite se!” To je vaša moralna dužnost. Neoženjen čovjek nije čitav čovjek, a u Zagrebu ima, hvala Bogu, dosta prilike!

II.

Azijatska kuga je, hvala Bogu, jenjala. Tim je dakako košutovcem pokvarena slatka nada da će sve Ruse kuga izjest, slatka nada da će mjesto “sjevernoga mededa” riješit istočno pitanje Heveška, Marmaroška i Ugočka županija na korist, dakako, *silnoga* Abdul Hamida. Ali, gospodo moja, ne veselite se odviše. Ima kod nas puno bolesti, puno boležljivosti, imade vrlo opasnih bolesnika. Govorit ću vam o nekoj ženskoj koju muči kronička bolest – to vam je hrvatska dramatička vila koja stanuje u Gospodskoj ulici kraj gradske kuće. Kad goder se izabranici naše zemlje stanu skupljat na Markovu trgu da vijećaju o sreći domovine, popadaju tu zanimivu djevicu strašni grčevi, i njezinu majordomu, koji se među smrtnimi ljudi intendantom zove, posijedi za 14 dana kosa. Ta obična njezina bolest zove se znanstveno: *defectus nervi rerum gerendarum*, tj. sušica u kesi. Ima usto i drugih pomanjih bolesti u tijelu te krasotice. Tako se npr. ne slaže jedno udo sa drugim u njezinu organizmu, kao u onoj priči staroga Rimljanina o želucu. Opera i drama, to su vam pozitivni i negativni pol, gvelfi i gibellini, vatra i voda. Ako na primjer dramsko društvo priredi

zabavu – kao što ove godine – gdje se je lijepo kolo naše inteligencije sabralo, zaviknut će zagrebačke murske, malibranke, anderi, rogeri, debasini: “Šta ja, ja operni pjevač ili pjevačica, da zađem u lavlju jamu naših histriona, koji su nam krvni neprijatelji? Nikad!” Zbilja nije bilo naših opernih slavulja i slavuljica, kosova i kosovica, ni vrabaca! Da, Manrico neće da pleše sa Marijom Tudorovom, Leonora neće s Essexom, Azucena neće sa Ljudevitom XII. itd. Smijao sam se tomu djetinjastomu raskolu, a još više sam se srdio, jer zbilja ne poznajem na našem planetu mjesta gdje se radi najkukavnijih malica, rad ništa ljudi zavade lakše neg što u Zagrebu. Al da ste tek vidjeli našega crnookog *Divljana*, da ste vidjeli onu silu gromotresne munjine koja se je tom prilikom skupila bila u nježnom organizmu te dražesne osobe. Mišljah: “Sad na će iz očiju joj pući strijela u veliki bubanj naše opere i g. Jankoviću opržiti visoki C.” To budi dakako mimogred za šalu rečeno, jer ja uopće u šali govoriti kanim o kazalištu. Da ozbiljno govorim, mogo bih se izvrnut pogibelji da mi se ovaj ili onaj ljudski nasmije. Čovjek napokon i otupi, i pero otupi, a uloga Kasandre vrlo je tragična, volim dakle glumiti ulogu luđaka – u *Learu* dakako! Neki dan dođoh poslije kazališne predstave kući; bio sam načuo kojekakvih crnih glasova o budućnosti naše dramatičke vile. Svijet je govorio da će joj odrezati lijevu ruku i desnu nogu. “Ta zašto joj čovjek ne bi odrezao glavu”, šapnuh, “kad je već došlo do amputacije?” Zađoh u misli, u minule časove, obredih mišlju svih onih devetnaest godina otkako proučavam dušu naše hrvatske Talije. Snuždih se, zadrijemah. Snivao sam san. Nađoh se u parteru našega kazališta. Sjedah na jednom od onih vrlo udobnih sjedala na kojih bi samo sušičavi ljudi sjediti smjeli. Nasreću nisam debeo, pa sam se dovoljno raširiti mogao. Kazalište bijaše prazno, tamno, samo je papirnati mjesec tužno obasjavao platnenu šumu i crno zjalo pustog gledališta. Pogledam nehotice nadesno. Ele čuda! Kraj mene sjedaše, posve poput čovjeka, prebačenih nogu, riđ, star mačak. Svojom šapom nihao je nehajno na uzici *monocle*, a oko njegovih brkova igrao je ironičan posmijeh. Pogledah ga u čudu.

– Dobar večer, gospodine! – kimnu mačak milostivo.

- Dabogda, gospodine mačku! – odšapnuh plaho.
- Zar me ne poznajete? – zapita mačak.
- Ne imam sreće!
- Čudim se! – odvrati mačak ponešto uvrijeđen. – Vaša pamet kanda je kratka. Vi se, koliko znam, bavite više od desetak ljeta sa tom dramatičkom daščarom. Vama su poznate sve znamenite i neznamenite osobe našega dramatičkoga zavoda. Ja sam vaše lice dobro upamtio. Gledao sam vas sto puta iza kulisa dok ste dramaturgom bili. Znajte, i ja spadam u dramatičko osoblje.
- Vi?
- Da, da! Nije li vam poznato ime Bibić – Mišojed Bibić?
- doda mačak s velikom emfazom.
- Ne bih znao...
- Eh – otnesnu se mačak – ja sam već svojih devetnaest sezona kod narodnog kazališta angažovan da lovim po kazalištu miševe i parcove, i mislim da mi u mojoj struci ne ima premca na cijelom slovjenском jugu. Prije mene je tu struku zastupao moj otac. Po tom vidite da u mojih žilah teče dramatska krv.
- Osobita mi je čast, gospodine Bibiću!
- Dobro! Dobro! Oh, ja bih mogao napisat obilne memoare, čitav *Balkan-divan*, nu – ta vi ste to iskusili po svom novinarskom zanatu – kod nas se više odmah: “To su osobnosti.” Rađe mirujem. Sama pristranost! Ni vi, g. kritičaru, niste ništa bolji.
- Al oprostite!
- Ništa bolji, velim vam! Ja ne lovim samo miševe, ja prikazujem i uloge.
- Ah!
- Ta valjda ste vidjeli komada gdje mačak dolazi. To sam bio ja. Moj repertoar je prilično velik, pa napokon bih se ufao pjevat npr. ulogu drugoga tenora u *Luciji*. Al vi me niste nije danput pohvalili u svojih kritikah, ma ni spomenuli. Svejedno. Nitko u svom domu prorok nije.
- Priznajem svoju pogrešku.

– Ništa, ništa! I uprava je tako pristrana. Zahtijevao sam za pojedine uloge večernji honorar – nekoliko dekagrama govedine. Odbiše me, dočim su tenoru Dalfyu plaćali večernji honorar. Ja, pak Dalfy! Zahtijevao sam da mi se osigura mirovina. Odbiše me. Pače! Dođe redukcija dramatskih gaža. Badava sam tvrdio da spadam u operno osoblje po svom liričkom grlu. Ne, rekoše oni, ti spadaš u dramatsko osoblje, i smanjiše mi gažu za četiri kilograma mesa na godinu. Pa tu da maćak živi! Ne, kod nas ne cvatu umjetnosti ruže. Znam što ću učiniti.

– A šta, molim vas, gospodine Bibiću?

– Ja sam [se] već počeo dopisivati sa redateljem biogradskog kazališta, sa g. Jovanovićem, i nadam se da ću dobiti bolji *engagement*.

– Želim vam dobru sreću, gospodine maćku! Al, molim vas, pustimo za časak te osobne primjedbe, govorimo uopće. Recite mi zašto mi sjedimo ovdje, to jest vaše maćje gospodstvo i moja kritičarska malenkost? Ta danas nije ni predstava na *par*, danas nije ni oglašen Shakespeareov komad. Šta bulji taj nauljeni papirnati mjesec toli ludo u nas?

– Vidim da niste *au fait*, gospodine kritičaru, i žalim vas. Danas je ovdje velik *meeting* vragova. Zloba sudbine prenijela vas je u ove crvotočne prostore našeg Talijina hrama da čujete, da vidite. Vi ćete ovdje sjedit kao živa satira, neka se vaši šovinistički hrvatski ideali rasplinu u ništa.

– Kakov *meeting*? Kakovi vragovi? – zaviknuh u čudu.

– *Parbleu!* Ala ste djetinjasti! Valjda ste čuli da se kani naša opera dokinut radi kroničke bolesti, radi deficita.

– Čuo sam.

– Vidite. To je. Ja dobro znam da se to radi, jer se štediti hoće. Nu na taj glas probudiše se oda sna oni vragovi domorodnoga zagrebačkoga općinstva koji su više godina prognani bili u grob, i kojim valja za naše hrvatsko kazalište samo geslo: “To su prazne tek parade, sve to mora na komade!” Pazite sad!

Po tih maćkovih riječih zahuji vjetar kazalištem, papirna-ti mjesec zatrepti, platnena šuma kanda je oživila, lišće počelo je šumoriti, grane pucati. Nešta zaruži silno, otvori na podu pozorišta zinuše, a ispod pozorišta skoči hrlo cijela četa muš-

kih i ženskih vragova i vražica, skačuć i pljeskajuć od veselja. Neki plavokosi demon u uniformi Lumpacija Vagabunda stavi se pred šaptalačku kolibu, nataknu svoj očalin na nos, izbulji svoje modre oči i stade kroz nos ovako perorirati:

– Štovani jednomišljenici moji! Uslobodio sam se vas danas pozvati na *meeting* u ovu daščaru, koju usijane hrvatske glave zovu hramom svoje dramatične umjetnosti. Nije li to satira? Riječ je: tko ne vidje nikad tornja, i peći se klanja. Čemu, molim vas, Hrvatom hrvatsko kazalište, čemu im galerija slika? Jesu li paštete od gomoljika stvorene za želudac šestinskoga seljaka? Takozvani “hrvatski patriotizam” držao nas je kroz više godina zatvorenih, kao što je madridski onaj đak držao u boćici zatvorena demona Azmodija. Sreća nas je poslužila, voda teče na naš mlin.

– Ali – odvrti neki pomno počeshljan mlad vrag u spodobu *dandya* – vi ste odviš kolerički, vi se naglite suviše. Koliko razabirem iz vašega programa, nadate se vi propasti hrvatske komedije, jer se kani ukinuti opera. Nu koliko je meni poznato, čini se to samo zato da se bolje kultivira drama. Ja sam doduše kozmopolita, moj svijet se vrti samo na ružičastih ženskih trikotih, te ne pitam pjeva il govori li se kineski ili hrvatski. Ali ti ljudi koji kane ukinuti operu ne misle nimalo na propast hrvatske Talije.

– Ne djetinjite, ne prekidajte me – razljuti se Lumpacius Vagabundus. – I ja vrlo dobro znam da ne misle, ali znate li što je silogizam, dragi *amice*, znate li što je logika čina? Zar nismo mi općinstvo, zar ne imamo mi prava govorit?

– Govorite! Govorite! – reče neka vremešna vražica. – Znam da pogađate unaprijed moje misli. I meni je dodijala ta nova hrvaština, premda sam rođena Hrvatica!

– Tko je taj Lumpacius? – upitah Bibića.

– To vam je čovjek koji se je odnekud doklatio u Zagreb, komu srdce živo kuca za hrvatske – groše. Svoju djecu poslao je u Gradac na nauke da se ne okuže hrvaštinom. Ovdje igra kavalira, u svojoj domovini pobirao bi možda prnje.

– *Mesdames! Messieurs!* Poslušajte! Ja ću vam sve logički izbrojiti na prste! Hrvatska opera dakle fuć! Fuć Ivan Zajc!

Fuč Zrinjski! Fuć Lizinka! Lisinski će opet spavat u prašini arkiva, a miševi fićukat će *Ljubav i zlobu*. Drama će se kultivirat. Šta? Shakespeareove dugočasne deklamacije, koje nedonošće kakovog domaćeg piskara ili otrcane šale Rosenove? Tko će držati lože, pitam vas?

– Ja neću! – odvrati vremešna vražica.

– Ni mi! – odvratiše u jedan glas drugi vragovi mahnitito.

– U toj mahnitosti ima metode – prišapnu mi mačak.

– Vidite, moja gospodo – nastavi Lumpacius – po mom računu biti će za buduće sezone vlasnici loža većim dijelom kazališni miševi. Deficit biti će veći, teater bit će prazan. Intendanta hrvatskog hvatat će azijska kuga; zavrисnut će: “Samiel, pomoz!” I doći će Nestroy, Berla, Kaiser, Costa, a da te zabave budu ugodnije i pjevanje ljepše, engažovat će g. intendant miloglasnu subretu. Mi ćemo kurit i kurit! Glas iz općinstva viknut će: “Eto vam pjevačice! Ne bi li bolje bilo da čujemo *Lijepu Jelenu* i *Vojvotkinju od Gerolsteina!*” I doći će *Lijepa Jelena et caetera*, mi ćemo kurit, a deficit će opeta rasti. Jer – *Lijepa Jelena* stoji koliko i *Margareta*.

– Dakle nikakove opere? – viknu sijed velik vrag šiljaste brade.

– Zašto ne? – odvrati Lumpacius. – Kao prije, poslije uskrsa talijansko društvanje *à la* Brambilla sa 4 čorava koristi i 4 krezube koriste.

– Ah, blaženih li uspomena – uzdahnu vremešna vražica – kad su pjevali slavulji *à la* Gerli, Puzzolini i Riva!

– Aha! – šapnu mi mačak. – Stara je onda mlađa bila, a Puzzolini bijaše krasan mladić, ma ja ne bih bio dao svoga grla za njegovo.

– Da, da – zaviknu stari bradat vrag – ili divna Irena Sassi! Sjećate je se jošte?

– Da znate – šapnu mi i opet mačak – Irena Sassi bijaše u svakom pravcu anatomsčki vrlo razvijena. Poznata vam je riječ turskih Bošnjaka: “Pretila je, lijepa je.” Naši *habituéi* bjesnili su od zanosa kad bi Irenica zakukurikala, osobito u muških trikotih Maffia Orsinia.

– Gospodine Lumpaciuse – progovori *dandy* – vi znate moje gledište u toj stvari; u načelu slažem se potpuno s vami. Ja ljubim promjenu. Tko će gledat uvijek jedna to ista lica? Sad ne ima prilike pikantnim spletkam. Dočim u prijašnje vrijeme! – Ali vaše su nade prebrze. Vlada neće dati da propadne hrvatsko kazalište.

– Dakako da neće – nasmija se Lumpacius – al kazalište će se samo ubijati.

– Ali takozvano *patriotično* općinstvo! – prigovori *dandy*.

– Ho-*ho*! Moj dragi *amice*! – progovori vrlo blazirani vrag iz kuta. – Šta je patriotizam? Haljina u koju se čovjek za paradu obuče. Do podbratka je zakopčana. Nu puhne li koji drugi vjetrić, pa digne haljini skutove, vidi se da je podstava prnjava. Da vam kažem. Bilo je g. 1869, kad je kolo takvih domorodaca bocnulo varaždinskoga njemačkog direktora neka zamoli od Vlade koncesiju da smije u Zagrebu davat njemačke predstave. I zamoli ju. Koliko živih pristaša je ta kulturna ideja u Zagrebu našla! A ne znate li da je u novije vrijeme nekakvo društvo plelo nešta po Zagrebu o akcijah za njemačko kazalište?

– Pa posve pravo su imali ti ljudi! – planu neki kašljavi vrag, koji je u običnom životu komunikacionalnim činovnikom; – Molim vas, ja nisam Hrvat, moja žena nije Hrvatica, moja djeca nisu Hrvati, premda su ovdje rođena. Ja ne razumijem toga *jargona*, i ne treba mi ga. Al kad uđem u crkvu, moram slušat hrvatsku propovijed, moja djeca u školi moraju hrvatski učit, pošto je nasilje magistratsko zatvorilo pastoru Soedlu njemačku školu, a kad hoćeš da se malo zabavljaš u kazalištu, eto ti hrvatskoga tralalikanja i turske deklamacije. Nije li to očito nasilje, nije li to skrajna intolorancija tih šovinista? Kad im je taj njihov neugladivi krapinski dijalekt toli omililo, neka si slobodno prave jedanput na nedjelju svoje harlekinade, kako je prije bilo.

– *Optime!* – zakukuriknu Lumpacius. – Šta općinstvo! Za to se ja ne bojim. Samo kad bi nam Vlada dopustila, samo kad bi Magistrat. Ta eno g. 1860, kad je mađarska Opera ovdje bila, kako su Zagrepčani skakali od veselja, slušajuć Hunyadi Lászlóa.

– Istina je! – pljesnu neki suhi, bjelobrki vrag. – Divno je to bilo! – I odmah skoči k prvoj kulisi, gdje je stajao star klimav klavir, te uzo lupati po tipkama “Hunyadiev marš”.

– *Silentium!* – viknu Lumpacius. – To je ona muka da nam ne dadu kako bi htjeli. Ja ću doduše pokušati da proti kazalištu pobunim saborskog zastupnika kojeg ladanjskog kotara gdje su hrđavi putevi, ali pokus taj je problematičan.

– Može bit bi dobro bilo – prihvati *dandy* – da se digne na Vladu, pod izlikom patriotične opozicije, hajka radi kazališta, pak da škandalom dignemo ovu daščaru u lagum. Vičimo: “Rađe nikakvo kazalište nego tako kukavno. Nek se kazalište zatvori dok se ne sagrađi novo, onda neka se sastavi valjano društvo.” Vičimo tako. Vi znate da se novo kazalište neće prije deset godina sagrađiti, jer nema novaca: a u Zagrebu je vrlo lahko što god rastepsti, ali vrlo teško što god sazdati.

– Nu recite i svoje mnjenje, gospodine! – okrenu se Lumpacius nekomu malomu, kašljavomu vragu riđe kose, koji je u prikrajku zijevao!

– Dajte mi mira! – odvrati ridan. – Ja se u te poslove ne pačam. Što ste me i zvali? Meni je svejedno: kineski ili turski. Radite što vam drago, ja neću polaziti ni ovoga ni onoga kazališta. Ja volim kod kuće za pećju rezat kupone.

Tek što ridan završi, zaruži nešto pod pozorištem, a iz spusta skoči u crno odjeven vitez, te se nakloni kavalirski.

– Dobar večer moja gospodo! Dozvolite da si zapalim cigaretu. Hm, poznam, poznam tu daščaru. Znam o čem se radi. U lagum! Je l’? Ha-ha-ha! Posve našega mnjenja. Zakleh se da ću se Kneizlu osvetiti. Zar me ne poznajete? Ta tko mene u Zagrebu ne pozna? Zar ne ima među vama krčmara, krojača, postolara, gospode? Ta ja sam vitez Tošica Montrose! Čuvši za vašu hvalevrijednu namjeru, doletio sam po brzojavnoj žici ovamo da vam budem u pomoći. Jo, al kako ćemo? Ha, sad znam. Vi znate šta sam. Onaj nesretni piskar u “Obzoru” pravio je na mene hrđave vicove, rekav da sam bio “blaženo uzmicajući” radi krojača, radi nekoliko pari kukavnih cipela ili drugih malenkosti. Laži, sve goleme, prijesne laži. Duša me je bolila kad sam gledao kako se ovdje drama nogama gazi. Pomislite, Fijan da je

bolji od mene. To je buncala “Agramerka”. Pa onda ta opera, ta nesretna opera, koja zatire dramu! Jo, tko će to podnositi? To je peklom moju umjetničku dušu, i ja po noći žic preko Save u Topčider! Tako je, gospodo! Ja se moram osvetiti Kneizlu. Ja sam sad ko Sveti Petar – ribar, držim mrežu, lovim ljude. Sobjesku sam uhvatio, jednog nažigača lampa sam uhvatio, možda i Bana, možda Antona, možda i – ta vi znate – ha-ha-ha!

– I ja sam vaš! – viknu mačak.

– Eto! – nastavi Tošica Montrose. – Tako ide malo-pomalo sve na komade, i butika će se morat zatvorit.

– *Cheer*, Tošica! – zaurlaše vragovi.

– *Cheer!* – mijauknu mačak i prišapnu mi. – I ja se moram intendantu osvetit.

– Moja gospodo – zaviknu Lumpacius – pročitat ću vam rezoluciju našega *meetinga*!

Al u taj hip udari na kazališnom tamtamu ponoć, veliki bubanj u orkestru zagrmi od sebe, vjetrostroj za kulisami poče se od sebe vitlati, orgulje od sebe igrati, preko pozorišta lepršahu papirnati zmajevi, orlovi i zmije, mačak kraj mene probljedi, vragovi se zapanjiše.

– Ta to kanda je “vučja jama” u *Strijelcu vilenjaku* – izmuca mačak i otkliznu pod klup.

Papirnati mjesec, planuv crvenim svjetlom, raširio je svoj kolobar do grdne veličine. Iz zatka izide star, debeo gospodin velikih očiju, dugih brkova, u dugoj kabanici – izide laganim korakom *doktor*, uze iz burmutnice prizu, namršti srdito čelo, skupi guste obrve i lupi štapom tri puta po mjesecu. Strijela tresnu u Montrosa, mjesec puče, a iz njega skoči crnac Mungo – duh Plemenčićev, noseć na leđih velik koš. *Doktor* pokaza mu štapom đavolsku četvu, a Mungo popade brezovu metlu, pomete cijelu zlokobnu čeljad i pobaca ju u koš. Spodoba *doktora* rasplinu se, brzo spusti se crn zastor, na koji napisu Mungo kredom riječi:

Mene! Tekel! Ufarsin!

Trznuh se, probudih se. Jesam li snio? Jesam li bdio?

VI.

Dodirnut ću se ovaj put ljute rane naše domovine, koja ionako već dosta rana na sebi imade. Razumijte me dobro. Ja to ne smatram ranom, već mnoga gospoda, kojim vrlo jeftini u nas naslov rodoljuba vrlo ugodno škaklje osjetljivo uho. Ta rana se zove *Umjetnost*, tj. umjetnost uopće, črčkanje stihova, brundanje gusala, mazanje farba, klesanje kamena, rastrošna komedija na kazalištu i građenje našaranih kućetina. Izvolite si zapamtiti, ja govorim “*jargonom* rodoljubive” gospode. Čim koj od te gospode čuje nešto ob umjetnosti domaćoj, potresu ga u jedan hip do tri ljute groznice. Ja sam o tom poglavju ne jedanput govorio sa više *rodoljuba*. Odgovoriše mi kojekako. Jedan npr. ne odgovori mi ništa, već uzvinu svoje brkove pod nosnice, izbijeli zube, potrese dva-tri puta glavom kao da je pojeo komad gorke soli, i premjeri me od glave do pete onim prezirnim pogledom kakovim je po prilici Napoleon I. primio poslanike sumrtve Mletačke Republike. Taj čovjek cijeni se valjda genijalnim, pri čem skromno primjećujem da je Napoleon I. manji – to jest stasom manji – ali i bez sumnje genijalan bio. Izobražaj njegova lica – izobražaj ne znači *Bildung* – htio je valjda reći: “Ti glupi literati opet ne imaju posla!” Drugi mi reče: “I opet! Vi bi sve novce pojeli za besposlice.” Treći mi pače spočitnu: “Vi ste literati kao konjske muhe, čim se pokaže kakovo mazalo, kakov klesar, sjednete na domovinu, pa joj pijete krv.” Premda ne bi našem statističkomu uredu trebalo ni cijele ruke da na prste izbroji one domaće umjetnike krvopije koji su od narodnje krvi, od narodnjih žuljeva odebljali, te je lakše naći debeljake u drugih slojevih pučanstva, to su takovi prigovori takovih *rodoljuba*, kojim je “boljak naroda” pred očima, vrijedni potanje analize. Ta mi gospoda dozivlju u pamet onog socijalnog demokrata koji, prolazeći kraj divnih umotvora Rafaela, Rubensa, Murilla i drugih velikana, reče: “Šteta da su ta mazala toliko ranjavih svetaca načrčkali na tolikom prostoru tkanine. Koliko bi ljudi moglo dobiti košulje od platna na kojih su ove šarene madone naslikane!” Logika naših nekih rodoljuba slaže se posvema sa onim socijalnim demokratom.

Ja ću ovaj put govorit samo o *mazalih*, *klesarih* i *zidarih* što ih mi, usijane literatske glave, zovemo *slikari*, *kipari* i *arhitekti*, a s nama i priličan dio drugoga svijeta. Molim vas, mi gradimo palaču za galeriju slika! Je li to potrebno da su pozvali bečkoga zidara da nam naslaže hrpu kamenja i opeka samo zato da možemo smjestiti ondje fratarske kipce, kojih je prije dvije ili tristo godina nekakov pijani Talijan našarao? “Šta *Krobotom* treba galerija?”, izdero se pred dvije-tri godine javno na Zrinjskom trgu, lupiv se po trbuhu, kojega nije imao kad je pred više godina svoje bogatstvo u peru žepnoga rupca u Hrvatsku donio bio. Da, da! Mnogo ljepše bijaše u staro doba onaj Marvinski trg, kad je na onom mjestu gdje luđaci grade danas galeriju, praskala “i po prahu i po kalu” svinjska pečenica. A spomenik ilirskoga bana na Jelačićevom trgu! Gdje si, stara mila Harmico? Gdje tvoji ulični kotlovi, u kojih su kobasice piskutale divnu pjesmicu o zlatnoj dobi, gdje su namjesto Jelačićeva spomenika u mlaki plavucali tusti racmani i valjali se obli odojci? Da, to, to bijaše zlatno doba narodnjega boljka. Ni drvenim svecem u crkvi Svetoga Marka, koje je prije sto godina istesao zagrebački stolarski majstor, ni njim ne daju mira. Hoće ih skinut, premda ih još nije crv rastočio, jer su od solidne hrastovine. A tko je svemu tomu kriv? Akademija, koja smišlja nekakve stare kraljeve, Matica, koja nevaljale knjige na cente šalje međ neuki svijet, Sveučilište, gdje ima čitav bataljun mladih profesora koji predavaju filozofiju, kemiju, paleontologiju, grčki, židovski i ruski jezik; Muzej, gdje luđaci skupljaju hrdave krajcare, stare lonce i seljačke obojke. Nisu li dobre bile stare škole, gdje je praunuk mogao učiti svu potrebnu municipalnu mudrost iz istih knjiga iz kojih ju je njegov pradjed naučio bio? Da, onda plaćali smo u svakoj školi samo jednog profesora i samo jedan korbač. Nismo mi učili toliko paragrafa, ta Verbőczy bijaše dosta debela knjiga, a batina još deblja. Onda, ah, onda radilo se je za materijalni boljak ubogoga naroda. Nu nesretni zapad okužio je i našu zemlju, te nam ote azijatsku kulturu! Moja gospodo! Vi pravo govorite, posve pravo. Krumpir i kukuruz jest načelo života, varmeđijska cesta jest onaj jedini pravcati pravac po kojem naš ubogi narod k

svojemu materijalnomu boljku šetati mora. Ova mazala prikazuju vam svijet lažnimi bojama, oni zidari grade vam samo kule po zraku, bolje je imati polić bukovačkog vina u vrču negoli Apellesovo grožđe na platnu. Kad biste se pozvali na puk, kad biste pripravili *suffrage universel*, obećavajuć samo egipatske lonce, a u njih kokoš Henrika IV, vi biste svladali. Svladali? Zbilja? Ta već mnogi ljudi znadu kod nas što su fatamorgana u Sahari. Al da sam ja gospodar, da imam vlast, znate li što bih ja učinio? Uzeo bih sve *rodoljube* koji mrze na *mazala*, na *klesare*, na *zidare*, svakomu bih dao obveznu putnicu u Veneciju, Firencu, Rim, Napulj, pače svakomu bih dao po jednog žandara koj u telećaku ima *Bädeker*, da vidite, da gledate, da strepите pred genijem naroda koj je vodio kist Rafaela, dlijeto Michelangela, koj je savio gigantičke svodove Svetoga Petra.

Oh, sjećam se ko i danas! Stojah sa svojom ženom pred nježnom zgradom *Loggia dei Lanzi*, glavnom stražom medicijske garde u Firenci. Tu stoji nekoliko stopa nad zemljom junak Perzej, saliven od besmrtne ruke Benvenuta Cellinia, onaj delikatni, savršeni umotvor, poznat svemu svijetu, tu stoji na tankom podstavku 300 punih godina, i stoji cijel. Pod njim sjedila je stara jednooka piljarica, prodavala je limune. Al nije mi nudala limune, već stisnuv ono cijelo oko, pokazala palcem na Perzeja i reče mojoj ženi: “To vam je glasoviti Perzej slavnoga talijanskoga umjetnika Benvenuta Cellinia!” A moja me žena zapita: “Kad li će naše piljarice tako govorit?”

U Bologni vozio nas vozar na glasovito groblje uz arkade. Na pol puta stade i reče, mahnuv prema arkadi bičem: “Sidite, gospodine! Čitajte!” “Šta je?”, odvratih. “Spomenik je to čovjeka koj si život dao za slobodu svoje domovine!” A moja me žena zapita: “Kad li će vozari kod nas tako govorit?”

Da, u tom zraku, po tih brdinah žare se boje Rafela, na svakom fotelju, na svakom svijećnjaku, na svakoj škatulji žigica, na svakom pladnju vidiš da si u kraju gdje žive potomci Michelangela, Cellinia, Rossinia, Dantea. Pa da to vidite, gospodo, pod pratnjom žandara, vi biste klekli u strahotnoj, divnoj grobnici Mediceja, gdje počiva kip Noći, kip Dana, vi biste klekli i molili *Očenaš* za dušu Mediceja, za dušu Rafaela i

Michelangela, vi biste u duši prokleli Marina Faliera, vi biste uzdahnuli: “Ne, čovjek ne živi samo o kruhu. Nije samo kumpir načelo života, nije samo varmeđijska cesta put naroda.”

I nije! Ona munjevna sila koja prodire u najdublji zakutak duše, koja će razigrat i najtanji živac tijela, onaj divotni sklad boja, riječi, zvukova, onaj bljesak mramora, sve je duša genija narodnjega, ona zlatna cesta na nebu koja vodi narod k idealu, to je ona uzvišena velepjesan koja gromom zaglušuje psikanje zmija.

Gromovita je pjesan, a mi smo male, majušne ševe, slaba grla, slabih krila, cvrkućuć javljamo prozorje, al i zora će pućat, i biti će dana.

Smijete li se jošte, junaci “narodnjeg boljka”? Ne godi li harmonija vašemu uhu? Ah, možda! Da, da! *Ex ungue leonem*, “po noktu poznaješ lava”. Al da! I vi ste majušni, vaš nokat je maćji nokat. Vi možete ogrepsti genij naroda, al ništa više, genij je vječan!

“Vienac”, Zagreb, 1879.